

teologer och filosofer försökt besvara samma frågor, men att de närmat sig dem från olika håll och utifrån olika förutsättningar. Han förknippar teologernas verksamhet med tro (*faith*) och filosofernas med förnuft (*reason*). Han föreslår en definition av teologi som ”the place where a community of faith does its thinking, examining, clarifying, conceptualizing, and updating the common faith over the course of its history” (s. 4). Filosoferna, däremot, har gärna velat se sig själva som mera oberoende av en speciell tradition och att deras spekulationer helt och hållet grundar sig på förnuftiga slutsatser av allmängiltiga iakttagelser.

Caputo delar upp historien i tre epoker: förmodern, modern och postmodern. Under den förmoderna perioden är det inte lätt att skilja på filosofer och teologer, eftersom i stort sett alla som hade möjlighet att läsa och studera på ett eller annat sätt var knutna till den institutionaliserade religionen. Den moderna perioden inträder i och med upplysningen (och det är först nu vi kan tala om renodlade ateister, enligt Caputo). Perioden avslutas med Nietzsche och en ny era tar sin början. Men det var först i mitten av 1900-talet som ifrågasättandet av ”metaberättelser” blev vanligt bland humanister, teologer och även en del naturvetare; inget perspektiv eller teori kunde längre göra anspråk på absolut sanning.

Caputo menar att gränsen mellan tro och förnuft har luckrats upp under den postmoderna epokens utveckling. Han går till och med så långt att han säger att distinktionen mellan filosofi och teologi kan dras mellan ”two kinds of faith”, varmed han menar två slags ”seeing as” (s. 57). Caputo stöder här sitt resonemang på den senare Wittgensteins teori om olika slags språkspel. Liksom många andra moderna teologer försöker han på detta sätt undvika konflikten mellan ett vetenskapligt betraktelsesätt av världen och ett religiöst. Eftersom det rör sig om två olika språkspel som båda ytterst vilar på i strikt bemärkelse obevisbara antaganden är den ena språkspelen inte bättre än det andra. Själv tycker jag också att det kan ligga en poäng i detta toleranta synsätt, som dock innebär att traditionellt sett centrala religiösa trosföreställningar (som skapelsen, syndafallet, Jesu uppståndelse, etc.) inte längre kan tolkas bokstavligt.

Stefan Andersson
FD, Sävsjö

Tomas Appelqvist: *Bönen i den helige Andes tempel. Människosyn och kyrkosyn i Martin Luthers böneteologi* (Skellefteå: Artos förlag, 2009). 316 sid.

Äntligen tycks Lutherforskningen och forskningen i luthersk teologi ta ny fart i Sverige. Ett av tecknen på detta är att Tomas Appelqvist ger oss den första svenska dok-

torsavhandlingen om Luthers teologi sedan Carl-Axel Aurelius avhandling 1983.

Appelqvist gör i sin avhandling en analys av bönen teologi hos Luther. Han konstaterar i inledningen av sitt arbete att det inte handlar om att finna någon separat teologi rörande bönen. Det rör sig snarare om en analys av Luthers teologiska helhetsförståelse sedd genom hans utsagor om bönen. Genom att välja bönen ges en bild av Luthers teologi när han inte framträder som kontrovers-teolog.

I sin avhandling arbetar Appelqvist främst med det kateketiska materialet i Luthers skrifter (kapitel 2) som primärt är en undervisning för ”barn och enkla människor”. Här gör Appelqvist sitt ”längdsnitt”, där han följer Luthers böneteologiska utveckling. Detta kompletteras med ett ”tvärsnitt” genom studier av några av Luthers psaltarutläggningar (kapitel 3) för att fördjupa bilden av Luthers böneteologi. Genom det valda arbets-sättet använder Appelqvist sig av grepp hämtade från Carl-Axel Aurelius avhandling. Tvärsnittet används dock av Appelqvist endast i en begränsad omfattning och snarast för att söka fördjupa och precisera några av resultaten från analysen av det kateketiska materialet. Det får mindre rollen av att befästa och visa på allmängiltigheten i slutsatserna från analysen av materialet i längdsnittet jämfört med Aurelius sätt att arbeta.

Den tes som Appelqvist driver är att en central punkt i Luthers böneteologi handlar om att hålla Dekalogens bud och att detta får konsekvenser för både människosyn och kyrkosyn.

I sin forskningsöversikt gör Appelqvist en pedagogisk indelning av forskningen kring Luthers böneteologi i fyra modeller, som delvis även kan sägas utgöra olika stadier i Lutherforskningen. Den första modellen domineras av tyska forskare som relaterar bönen till människan som syndare och rättfärdig. Den andra modellen betonar, i viss polemik mot den första modellen, skapelsetrons betydelse för bönen. Här lyfts bland annat arbeten av Gustaf Wingren och Gunnar Wertelius fram. Den tredje modellen gör ytterligare en korrigering av bönen teologi och betonar ecklesiologins betydelse. Carl-Axel Aurelius, Vilmos Vajta och Bernice Sundqvist nämns som exempel på teologer som står för denna tolkning. Till dessa fogar Appelqvist en fjärde modell som är mer svärfångad, vilket inte är förvånande med tanke på att han här för samman företrädare för den nya finska Lutherforskningen med Birgit Stolt och forskare inriktade mot nutida luthersk teologi som undertecknad, samt använder sig av konstruktiva nutida teologer som Robert W. Jensen och Wolfhart Pannenberg. Här finns ingen sammanhållen ”skola”. Kännetecknande är dock att man söker beskriva tron som en sammanhållen helhet som bryter igenom trosartiklarna. I denna fjärde modell finns även en kritik mot modernitetens inflytande i teologin. Den finska Lutherforskningen spelar i denna spretiga

fjärde grupp den största rollen för Appelqvist. Han använder, som en av nycklarna för att förstå Luther, den finska skolans tal om en ”real-ontisk” Kristusnärvaro i den kristna människan.

De nutidsinriktade teologer som Appelqvist anknyter till, och vars förekomst i avhandlingen är svår att motivera ur ett Lutherforskningsperspektiv, tjänar snarast som en brygga över till den nutida lutherska teologiska debatten. De spelar därför en viss roll i det fjärde kapitlet där Appelqvist sammanfattar sina resultat och för dem vidare i en diskussion som antyder betydelsen av dem för nutida luthersk teologi.

Appelqvist betonar att hans arbete bekräftar de olika modellerna i det de påstår, men att modellerna även behöver vidareutvecklas genom de kompletterande perspektiv var och en av dem bidrar med. Gemensamt för alla fyra är att de saknar ett tillräckligt tydligt formulerat samband mellan böneteologin hos Luther och hans människosyn och kyrkosyn.

Hur väl lyckas då Appelqvist med sitt projekt? Genom sina analyser, främst av det kateketiska materialet i ”längdsnittet”, visar han att avhandlingens tes håller. Dekalogens bud spelar en central roll för bönen teologi. Det kristna livet och friheten har enligt Luther en given ideal form, nämligen Dekalogens. Guds bud spelar en central roll för bönerns inriktning och innehåll. Appelqvist lyfter även fram den för Luther självklara kopplingen mellan böneteologin och synen på människan och kyrkan (som jag menar är tydlig redan genom strukturen

i *Lilla katekesens* uppläggning). I det andra kapitlets analyser av det kateketiska materialet är avhandlingen som starkast. Det tredje kapitlet med sitt ”tvärsnitt” hade vunnit på att göras mera fylligt, kanske med kompletterande tvärsnitt i andra genrer hos Luther där bönen finns behandlad.

På några punkter hade ytterligare preciseringar varit önskvärda. Exempelvis hade jag gärna sett en mera djupgående diskussion av den finska Lutherforsknings tal om Kristi ”real-ontiska” närvaro, inte minst därför att Appelqvist själv använder sig av begreppet för att beskriva Luthers position. En fråga som kan ställas är om Appelqvist och de finska forskarna menar samma sak med begreppet? Mitt intryck är att Appelqvist använder sig av begreppet på ett snävare och mindre omfattande sätt än flera av de finska forskarna. Detta preciseras inte tillräckligt.

På några ställen kan den valda vokabulären diskuteras. Exempelvis medför uttrycket ”laggärningarnas verk” att meningen ”... laggärningarnas verk är centralt för att frälsningen ska kunna förstås på rätt sätt...” (s. 219) blir teologiskt oklar.

Bortsett från sådana marginalanmärkingar är det glädjande att vi i Sverige åter har en grundforskning kring Luthers egen teologi. För detta förtjänar Appelqvist en stor eloge.

Tomas Nygren
TD, Johannelunds teologiska högskola